

SÁMI

Guhkkín davvin
sabmá suolggai
Duotta leabbá d
jáv

Dálv
ppe bu
muo
roggat n
sámisonka sielui
eahccá datte eatn
Mátkkálažži m

GIELLAMIELLA *how to?*

Jag satt på tunnelbanan, blå linjen mot Hjulsta, när mobilen ringde. Det blev ett samtal som skulle förändra mitt liv. Så fort hon sa sitt efternamn, Blindh, gick min puls upp. Kunde det vara så? Jo, så var det. Jag hade vunnit manustävlingen "Att vara ung same i dag". Mitt manus skulle bli en bok.

Det här samtalet kommer någon av deltagarna i Giellamiella också att få i vinter. Kanske är du på jobbet, på skotern eller sitter där och suckar över tillvaron när telefonen ringer och plötsligt blir allt annorlunda.

För annorlunda blir det när man vågar satsa på sin författardröm. Har du en gång börjat skriva är chansen ganska stor att du fortsätter, även om du inte vinner tävlingar. Min första bok "Sms från Soppero" kom ut 2007. Det var en historia som jag burit med mig under många år. Det saknade språket, sorgen mellan generationer över det som gått förlorat men också den där viljan att säga att jag duger ändå. Det behövdes en tävling för att jag skulle börja skriva. Det gick fort. Deadline låg två veckor framför mig men det blev inte en kamp mot klockan, det blev en kamp med mig själv. Vad kan och får jag skriva? Och hur skriver man? Jag hade jobbat som journalist

Att skriva sitt allra bästa är att våga skriva om det man verkligen vill berätta.

i 15 år men det är stor skillnad på en rapp nyhetsartikel på 2500 tecken och ett manus på 120000 tecken. Min journalistkollega, författaren Christina Wahldén, lärde mig knepet: "tänk varje kapitel som en egen historia med början och slut." Jag behövde inte tänka femtio, hundra sidor framåt utan kunde skriva tre-fyra sidor åt gången. För att så småningom knyta ihop alla kapitel till en historia. När metoden funkar kan historien få sitt utlopp.

Mitt absolut viktigaste råd är att skriva synopsis, en plan, veta vad du vill berätta. Från början till slut. Det räcker med en sida eller två. Men lika viktigt är att veta att du kan fråga din plan, alltså att detaljer och spår kan förändras men det viktiga är att din grundstory är intakt. Mina karaktärer pratar ofta i mitt huvud och de tar över, kräver sin plats i historien och nya trådar växer fram och knyts ihop. Och det är det mest fantastiska, när världen du skapar får ett eget liv. När jag når dit är Agnes eller Maja eller vad min huvudperson just då heter den första tanken

jag vaknar med och den sista jag somnar med. Jag kan inte prata samiska, jo, lite, men aldrig tillräckligt för att våga. Men när jag skriver vågar jag! Jag tänker på samiska. Jag hör Henrik och Ante prata med varandra. Och Ella som alltid är där och pratar fast det inte är hennes tur.

Att skriva sitt allra bästa är att våga skriva om det man verkligen vill berätta. Det är inte lätt, särskilt inte i en liten värld som den samiska. Vi får så sällan chansen att berätta vår historia och när någon väl får det vill alla känna igen sig. Och det går inte. Jag är en same och jag utgår från mig. Det är en historia som har sitt ursprung i mina känslor, i mitt liv. Det gäller att vara lite hårdhudad som författare för kritiken kommer. Men mitt råd är: våga, våga, våga! Alla samiska röster behövs. Klaga inte på de som syns. Använd din energi till att föra fram din röst. Skriv själv! Berätta det du vill berätta. Ingen kan berätta det så som du kan om du vågar ta från ditt inre. Berätta om dina platser. Dina känslor. Din historia.

Och så var det det där med samiskan. Du måste skriva på samiska i den här tävlingen. Låt det inte ta stopp där, även om du inte kan språket perfekt eller inte kan stava grammatiskt riktigt. Du har förmodligen någon i din närhet som kan hjälpa dig att översätta. Och vem vet, kanske blir även det en dörr som öppnas, till något som du inte vågat förut.

Text » Ann-Helén Laestadius

ANN-HELÉN LAESTADIUS

Ålder: 43

Bor: Solna

Yrke: Författare, journalist, föreläsare

Karriär: Debuterade med "Sms från Soppero" 2007 och har skrivit fyra böcker om sametjejen Agnes. Våren 2016 kommer en ny ungdomsbok som utspelar sig i Kiruna.

SKARPA RÅD från proffsen

ÅSA LARSSON

Ålder: 49 år
Yrke: Författare
Bor: Mariefred
Karriär: Debuterade med deckaren "Solstorm" 2003, skriver nu fantasyserien PAX för unga, tillsammans med Ingela Korsell.

"Jag har två råd som betytt mycket för mig. Det ena fick jag av min skrivlärare Sören Bondesson som sa: "Försätt dig i ett tillstånd där du mår dåligt om du inte skriver." Det handlar om att skaffa sig en vana. Om jag inte skrivit en dag får jag ett gnag i själen. Man går från disciplin till en vana och slutligen ett beroende. Där ska man hamna.

Mitt andra råd är: var modig! När jag formade Rebecka Martinsson kände jag att hon först inte funkade, jag hade gjort henne till en cool independent kvinna. Men när jag vågade ge henne drag som jag själv kände igen mig i, då blev det bra.

Att vara i ett underläge, att känna att man kommer från en gruvarbetarstad till en plats med sociala koder som man inte är van vid, att helt enkelt känna agg mot de här fina människorna. När jag började skriva på det sättet, när jag avslöjade att jag har agg i mig, då blev det bra.

Ett vanligt misstag är att man börjar skriva om det första som skuttar ur ens skalle. Ofta är det så att man plockat upp det någonstans, du har läst eller sett något och då blir du bara en som springer med strömmen, en i svansen. Våga tänk ett varv till. Jag tycker att den här skrivtävlingen är viktig, särskilt eftersom det inte är lätt att skriva som minoritet, som same. Antingen riskerar du att få kritik för att idealisera och exotifiera eller så riskerar du kritik för att stigmatisera genom att pådyvla samerna problem. Det är svårt att göra rätt, men när man skriver om det där som man knappast vågar beröra, det är då det bränner till och blir riktigt bra."

MÅRET ANNE SARA

Ålder: 31 år
Yrke: Författare, konstnär, journalist
Bor: Kautokeino
Karriär: Debutboken "Ilmiiid gaskkas" gavs ut 2013 och nominerades till Nordiska rådets litteraturpris. Andra delen av romanserien, "Daresbealde doali", kom 2015. Båda är översatta till norska.

"Tänk inte så mycket på det teoretiska runt skrivprocessen. Börja med att skriva det som du tycker är allra mest spännande eller givande. Mellanrummen kan du alltid fylla i och kapitel knyter du ihop senare. Skriv mycket och skriv en spännande berättelse som du själv skulle vilja läsa. Testa olika saker och "kill your darlings" när det är nödvändigt.

Det är jätteviktigt att vi samer får berätta våra historier och inte minst får läsa dem. Det har med djupet att göra, den fulla förståelsen av liv, kosmos, tankesätt, historia och nutid. Alla känslor som hör ihop med varför vi tänker som vi gör och är som vi är. För samiska läsare, som jag i huvudsak skriver för, blir det förhoppningsvis mer naturligt att identifiera sig och de kan läsa saker mellan raderna. Man slipper förklara och det blir

inte felaktiga framställningar. Jag har upplevt det själv när jag läst samiska historier som skrivits av utanförstående – att det blir ett utifrånperspektiv och man faller gärna för frestelsen att exotifiera, antingen för att det är mer spännande så eller för att man helt enkelt inte har nog förståelse för att förklara saker och ting. Det kan fort skapa obehagliga stereotyper, till exempel skitiga och primitiva samer i kåtor. Det blir en generaliserande observation utan förståelse för att ett nomadliv ser ut så periodvis på grund av praktiska skäl och inte för att det är en kulturell identitet."

SIGBJÖRN SKÅDEN

Ålder: 39 år
Yrke: Författare
Bor: Tromsø
Karriär: Har gett ut diktsamlingar sedan 2002 och skriver böcker på samiska, bland annat bloggromanen "Ihpil: Láhppon mánaid bestejeaddji" (2008, översatt till norska). Hans första roman på norska "Våke over dem som sover" kom 2014.

"Det är bra att försöka läsa mycket, olika litteratur. På det sättet lär man sig av andra och förstår vad man själv tycker fungerar som läsare. Ett av de vanligaste felen är att man försöker efterlikna andra författare för mycket. Även om man läser mycket och lär av andra författare så måste man hitta sitt eget sätt att skriva, hitta sin egen röst.

När jag skriver på samiska känns det mer internt, då kan jag nästan tänka att jag kommer att känna merparten av läsarna. Jag skriver då nära och intimt. Att skriva på norska är mer att skriva för främmande. Jag har alltid försökt att föra in den samiska litteraturen på nya områden. Varje bok ska innehålla något som inte finns i andra samiska böcker. Det är en drivkraft och det inspirerar mig. Jag är uppvuxen med att slåss för den samiska kulturen och därför är jag inte rädd för att ta kampen inom den samiska kulturen heller. Kanske man kan säga att en författare bör ha så få begränsningar som möjligt. Man ska skriva fritt

ÅSA

Foto » Thron Ullberg

SIGBJÖRN

Foto » Pressbild

Det är jätteviktigt att vi samer får berätta våra historier och inte minst får läsa dem. Det har med djupet att göra, den fulla förståelsen av liv, kosmos, tanke, historia och nutid.

om det man vill men man måste självklart bestämma sina egna gränser. Samhället ska inte få begränsa vad jag har rätt att skriva om. Jag gillar att tänka att jag ger lite fan i om folk blir arga. Men jag har också mina gränser förstås. Jag kan till exempel inte skriva om privata saker som skulle kunna sära familj och vänner.”

SARA BERGMARK ELFGREN

Ålder: 35 år
Yrke: Författare, manusförfattare
Bor: Stockholm
Karriär: Engelförstrilogin tillsammans med Mats Strandberg som inleddes med "Cirkeln" 2011, har också blivit film. 2015 debuterar hon som bilderboks-författare med "Just nu har vi varandra".

”Skriv det du vill läsa. Läs mycket. Var inte rädd för att skriva dåligt i början. Det är ingen författare som skriver perfekt direkt, man måste skriva om många gånger. Skriv mycket, det måste man göra för att förstå hur man fungerar som författare och för att bli bättre. Då ser du dina styrkor och svagheter. För mig funkar det att ha en helhetsbild av huvudpersonerna och handlingen innan jag börjar skriva. Sedan behöver man inte hålla fast vid den bilden men den fungerar som en karta för ett område där du ska hitta din väg. Jag ser till att hela tiden skriva framåt och sedan går jag tillbaka och bygger lager på lager. Jag undviker att gå in och älta en mening i taget, risken är att man fastnar i självkritik. De flesta författare tvivlar på sin text och

Foto » Per Inge Oestmoen

MÅRET ANNE

det är inte farligt. Ibland är det hjärnspöken och ibland behöver man fixa texten. Ett viktigt råd är att skriva klart och våga visa för folk det du skriver. När jag tvivlar på mig själv brukar jag tänka: Jag är kanske inte världens bästa författare men jag är inte heller världens sämsta!

Jag tror på att gräva där du står i den mening som man skriver om det man brinner för.”

CECILIA KNUTSSON

Yrke: Publicistisk chef på bokförlaget Rabén och Sjögren

Tips från förläggaren

”Vi får in cirka 2 000 manus per år och går igenom vartenda ett, men det är ett nålsöga att komma igenom. Vi ser ganska snabbt om ett manus har potential, ofta räcker det med 15-20 sidor för att få ett första intryck. Språket och berättelsen är det vi fastnar för. Det vanligaste misstaget är att storyn inte håller, att man inte vet vad man vill berätta. Man har skrivit utan synopsis, utan en plan för storyn, utan att veta var man har början, mitten och slutet. Om texten ska bli riktigt bra måste man nöta, när den väl är skriven måste man redigera sig själv, läsa, stryka, skriva om, läsa igen och så vidare.

Ett viktigt råd är också att läsa väldigt mycket skönlitteratur.”

Text » Ann-Helén Laestadius

SARA

Foto » Henrik Lindsten

CECILIA

Foto » Karl Thonson

Čále, čále, čále. Leage roahkat. Leage reháláš ja duohta alccet. Dalle go hilašta ja dovdo veadjemeahttu, de sáhtttá šaddat buorre. Čále oddásit, oddásut ja oktii vel. Loga valjit čáppagirjjálašvuođa, muhto ale fal mángge. Nie čeahkkáigesset čállit geaid Ann- Helén Laestadius lea jearhállan Giellamiella čállingilvvu dihte. (geahča eanet nuorat.se)

Girjelágideaddji Cecilia Knutsson dadjá ná: Dábálaččat ii doala iēs mitalus, jus čállit ii dieđe maid háliida mitalit. Jus čállá synopsis haga, plána haga, de ii dieđe mainna álgit, mii lea mitalusas gaskamuttus ja loahpas. Jus teaksta galgá šaddat buorre, de ferte dainna bargat. Go vuos teaksta lea čállon, de ferte vel iēs divvut, lohkat, sihkkut, čállit oddásit, fas lohkat ja nie bargat.

